

Koldingbogen

- ÅRSTAL:** 2016
- FORFATTER:** Kamma Poulsen-Hansen og Mette Tanggaard Jessen
- TITEL:** En tur rundt i Koldings tidlige industrikvarter
- KORT RESUME:** I dag ligger Koldings industrikvarterer i udstrakt grad nær motorvejsnettet – udenfor byen. Kortet fra 1910 illustrerer imidlertid, hvorledes flere industrier tidligere har haft til huse i det, vi i dag betegner som midtbyen

En tur rundt i Koldings tidlige industri kvarter

Kamma Poulsen-Hansen og
Mette Tanggaard Jessen

I dag ligger Koldings industri kvarter i udstrakt grad nær motorvejsnettet – udenfor byen. Kortet fra 1910 illustrerer imidlertid, hvorledes flere industrier tidligere har haft til huse i det, vi i dag betegner som midtbyen. Nogle af disse virksomheder og industrier eksisterer stadig i en eller anden form, mens andre for længst er forsvundet. Det samme gælder i øvrigt de bygninger, som har huset Koldings tidligere industri. Nogle står her stadig i dag, men har en anden funktion, hvorimod andre for længst er revet ned i udviklingens navn.

På de efterfølgende sider vil du blive ført på en tur rundt i et af Koldings tidligere industrikvarterer. Vejnettet i dette område af Sydbyen har ligesom mange andre steder i Kolding været foranderligt, så du må gerne forsøge at følge med på kortet fra 1910 – men det kan måske blive vanskeligt. I området er der et bredt udvalg af industrivirksomheder repræsenteret; spændvidden og entreprenørskabet har været stort i Kolding. Mange virksomheder satte sit præg på bybilledet i Kolding dengang, som de også gør i dag. En stor del af datidens virksomheder var familievirksomheder, hvilket også gør sig gældende for flere af dem, der omtales her. Er du blevet nysgerrig på flere historier om Koldings industrier, så gå ind på www.historiskatlas.dk, hvor flere industri- og familiehistorier fortælles. Her er der også mulighed for at følge ruter rundt i Kolding ved hjælp af gamle såvel som nye kort.

Leneths Jernstøberi

Står man på hjørnet af Tøndervej og Haderslevvej med ryggen mod muren ind til den gamle kirkegård, ser man i dag over på Sydcenteret og det, som mange vil kende som den tidligere Blockbusterforretning. Det er det samme hjørne, som billedet her viser. Det er fra dengang, hvor Haderslevvej hed Sønder Landevej, og der lå et jernstøberi på hjørnegrunden.

Leneths Jernstøberi lå på dette sted fra 1870'erne til 1914. Firmaet blev startet af J.P. Leneth og producerede særligt kakkellovne og komfurer og derudover landbrugsmaskiner. Huset på hjørnet var udstil-

lingslokale, mens fabrikslokalerne lå længere oppe af Gl. Dalbyvej (Dalbygade). Fabrikken beskæftigede i perioder op til 100 medarbejdere. Den generelle udvikling i 1860'erne med blandt andet tognettets etablering gjorde, at der var nok at lave – både transportvogne og hjulbøere i hundredevis var nemlig nødvendige for dette arbejde.

Da J.P. Leneth døde, overtog sønnen H.L. Leneth fabrikken. Han var i midten af 1870'erne vendt tilbage til sin fødeby og fabrikken i en stilling som bogholder og teknisk leder. Han var direktør for fabrikken frem til 1914, hvor han solgte grunden til Kolding Andelsmejeri. H.L. Leneth døde i 1937, og i sit testamente oprettede han to legater: 10.000 kr. (i datidens penge), som skulle bestyres af Industriforeningen og 10.000 kr. til Teknisk Skole. Han havde ligeledes indsat Kolding Kommune som universalarving, så de penge, der ikke skulle disponeres over andet steds, tilfaldt Kolding Kommune i form af et legat, der skulle benævnes: "*Fabrikant H.L. Leneth og Hustrus Legat til fordel for trængende Haandværkere og industridrivende eller disses Enker i Kolding Købstad*".

Andelsmejeriet rev bygningen ned og opførte et nyt mejeri, der stod færdigt i 1915. Bagbygningerne er i dag væk, men bygningen, som husede mejeriudsalget på Haderslevvej 1, er der stadig. Kolding Andelsmejeri indgik i flere fusioner over årene og er i dag en del af Arla Foods.

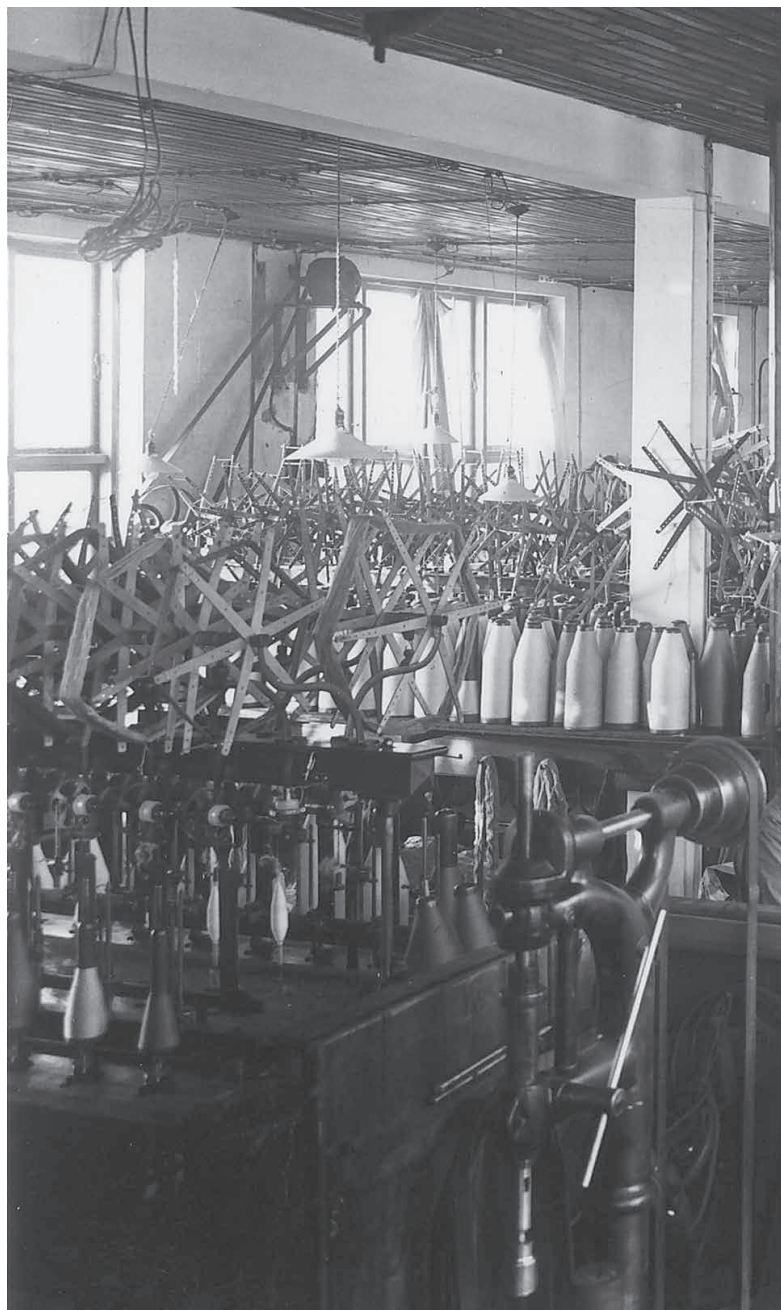
En tur rundt i Koldings tidlige industrikvarter

Kolding Strømpefabrik

Den store flotte rød-hvide bygning på Hollændervej 12-14 har huset en af Danmarks største strømpefabrikker. Fabrikken er bygget på grunden, hvor Hollænders Teglværk startede. Kolding Strømpefabrik blev grundlagt i 1916 af August Andersen og Anton Christensen, der blev direktører, samt af Christen Steffensen, der fungerede som rentier. Alle tre herrer stammede fra Kolding. I 1916 var grunden, hvor fabrikken blev bygget, beliggende lidt udenfor Kolding by. Her blev fremstillet alt indenfor strømper – både den fine og grove slags, og strømperne blev solgt over hele landet. Som det fremgår af billedet, var det særligt kvinderne, der arbejdede på mange af disse fabrikker – således også her. Det var maskin- og pladskrævende at fremstille sokker, og man kan da også se på billedet, at pladsen var trang på grund af de mange maskiner. I 1935 var cirka 300 arbejdere beskæftigede. Fabrikken havde dog fra 1920'erne minimum 100 fuldtidsansatte ad gangen.

Det blev efterhånden nødvendigt at udvide både maskinmæssigt og arealmæssigt. Både i 1919 og 1933 blev fabrikken udvidet med en tilbygning, den sidste udvidelse skete i 1940 ved tilkøb af naboejendommen. I 1938 blev aktiekapitalen i fabrikken solgt til Direktør William Lindstorff, der i avisen blev beskrevet som en *“slank og spændstig mand i 50erne”*, og derudover lagde man vægt på, at han var jyde. Han fortsatte fabrikken som eneste direktør. Den tidligere direktør, August Andersen, startede efterfølgende sin egen strømpefabrik Aug. Andersens Strømpefabrik, der lå på Haderslevvej 100 ved hjørnet af Jovavej.

En tur rundt i Koldings tidlige industrikvarter

Brdr. Volkerts Fabrikker

På vej op mod Brdr. Volkerts Fabrikker passerer man Dalbygade 38. I dag er dette et nybyggeri, men tidligere var Beirholms Væverier placeret her, inden de først flyttede ud til Kolding Syd og derefter til Nordager 20 i industriområdet nord for Kolding. Bygningerne, hvor Brdr. Volkerts Fabrikker lå, huser i dag blandt andet et fitnesscenter og Jydske Vestkysten. Ligesom Beirholm var Brdr. Volkerts Fabrikker også en del af Koldings tekstilindustri. Brdr. Volkerts Fabrikker startede i 1877 i et nedslidt uldspinderi på Rendebanen. Det var to brødre, Johan og Ditlev Volkert, fra Neumünster, der grundlagde fabrikken, dog først som et farveri.

I 1899 var der behov for mere plads, og derfor købte de en mark på den afsidesliggende Agtrupvej. Her var der plads til en moderne fabrik med egen brøndboring, vandtårn med filteranlæg (da blødt vand skulle bruges i produktionen), kedelanlæg med dampmaskine samt egen fremstilling af elektricitet.

Brdr. Volkerts Fabrikker var en familievirksomhed. Da Johan Volkert døde i 1903, overtog sønnen Heinrich (1879-1943). Gustav Volkert, der var søn af Ditlev Volkert, kom i 1911 ind i forretningen. Da han døde i 1918, blev Heinrich Volkert eneindehaver.

Under Første Verdenskrig tjente fabrikken penge på uldtæpper, og under Anden Verdenskrig havde man også fordel af, at man kun brugte det indenlandske materiale uld. Fabrikken udvidede i 1943, samme år som Heinrich døde. I 1943 overtog Erik, søn af Hein-

rich Volkert, virksomheden. Fabrikken fik efterhånden en betydelig konkurrence, og man gik fra 400 ansatte i 1951 til kun 70 i 1953. Erik Volkert forlod fabrikken, der blev overtaget af Ove Grau og Gunnar Petersen. De nye ejere havde i nogle år held med eksport af uldtæpper.

I 1964 blev fabrikken købt af Gerda og Valdemar Thorning Petersen, hvorefter klædevæveriet og tæpevæveriet blev nedlagt. Nu skulle fabrikken udelukkende fungere som spinderi. Vagn Larsen blev direktør, men tekstilfabrikation havde i denne periode svære kår, og i 1988 blev det besluttet at sælge bygningerne. I nogle få år lejede fabrikken nogle lokaler i den gamle bygning, men i 1991 lukkede fabrikken endeligt.

Selvom bygningerne i dag ikke huser industri, står bygningerne stadig, som da der var fabrik på stedet, og det er derfor let at forestille sig, hvordan disse bygninger har huset en større industriel produktion.

Hollænders Teglværk

Fra Brdr. Volkerts Fabrikker kan man vælge enten Thorkildsvej, Volkertsvej eller Christian X Gade ned til Domhusgade og Liva. Vælger man den sidste, så går man på området, hvor *Ludvigsløst* lå. *Ludvigsløst* var hjem for Ludvig August Hollænder og familie, der i 1899 købte grunden på Domhusgade, hvor Liva i dag ligger. Her opførte han et teglværk, Hollænders Teglværk, der benyttede de mere effektive ringovne i stedet for de tidligere højovne. I 1899 lå teglværket langt udenfor byen, på billedet kan man næsten fornemme, hvordan udviklingen har inkorporeret teglværket i byen, og det ses også, hvor langt udviklingen er nået mod øst. Den sidste stribe huse, der ses i baggrunden ligger på Brændkjærgade, og allerbagerst ses Tvedlejren. Materialet til teglstenene kunne findes på selve grunden, samt over mod Skt. Hedvigs Klinik, op ad Snerlevej samt ved højhusene ved Tvedvej op mod Agtrupvej.

Arbejderne på teglværket var ofte tyskere fra Hollænders hjemegn eller svenskere. Når de tog hjem om efteråret, fik de flæsk og kartofler med sig. Arbejdet på et teglværk var sæsonarbejde, da det krævede tørt og varmt vejr at tørre stenene. Arbejderne tog derfor ofte arbejde på Saftstationen, da arbejdet her foregik om efteråret. Teglværket i Domhusgade producerede cirka en kvart milliard mursten, hvilket svarer til 12.000 huse. Teglværket lå på grunden frem til 1974, hvor det blev flyttet til Skartved. Allerede i 1975 blev der bygget et supermarked på grunden, og i 1991 kom Liva til.

Saftstationen

Nedad mod havnen skifter industrierne karakter. Det, som vi i dag kender som Design City, hvor SDU, HF og VUC, ungdomsboliger, BlueKolding og Domhuset nu ligger, har engang været præget af store, pladskrævende industrier og virksomheder såsom Grønborgs Tømmerhandel og Saftstationen. Står man på hjørnet af Skamlingvejen og Østerbrogade ved IBC og kigger mod nord, ser man i dag Nordea og de orange ungdomsboliger. For ikke så mange år siden lå resterne af Saftstationen stadig på denne grund. Saftstationen i Kolding blev etableret i 1899 og bestod frem til 1970. Den blev etableret af De Danske Sukkerfabrikker, som i 1872 åbnede den første sukkerroefabrik i Odense. Hidtil havde sukkerproduktion i Danmark været baseret på importerede sukkerrør fra Vestindien. Dyrkningen af sukkerroer i Danmark inspirerede bestyrelsen for Kolding Herreds Landbrugsforening til at se på mulighederne for oprettelsen af en lokal sukkerfabrik, og det viste sig, at jorderne omkring Kolding var velegnede til dyrkning af roer. Den årlige roekampagne startede i september og sluttede i december. I disse måneder kan nogle sikkert huske den voldsomme trafik med roefyldte lastbiler ind til Saftstationen. Fra 1911 til 1948 skete denne transport dog ofte med tog via Sydbanen. Roerne blev her rensat, snittet, og sukkerindholdet blev udvundet. Det flydende mellemprodukt blev sejlet til Assens til videreforarbejdning. Restproduktet (roesnitte) blev sendt med landmændene hjem igen til kreaturfoder. Grønborgs Tømmerhandel A/S lå på den anden side af Østerbrogade fra 1955, de sidste bygninger blev revet ned i 2011.

En tur rundt i Koldings tidlige industrikvarter

Th. Petersens Åleeksport

Fortsætter man mod nord ad Østerbrogade, kommer man til udløbet for Kolding Å. Her lå fra 1920 til 1980'erne Th. Petersens Åleeksport.

Kolding ligger perfekt placeret som åleeksportby – med å og fjord i nærheden, hvilket giver optimale betingelser for at holde ål i live og friske med henblik på eksport. Ydermere lå Kolding godt mellem Østersøen, hvor ålene blev fanget, og afsætningsmarkederne (England, Holland, Belgien, Frankrig og Tyskland). Den første til at udnytte dette var Peter Christensen, som i 1867 åbnede åleeksport fra Kolding. Han indrettede kontor i Toldbodgade (i dag Admiralen) og opførte en bolig til sig selv ved siden af. I 1930 havde Kolding by fem store fiskeeksportforretninger – heriblandt Th. Petersen, hvis eksportvirksomhed lå på området, hvor Falck og Kolding Kajak Klub ligger i dag.

Th. Petersen startede sit eget firma i 1911 efter en tid som kvaseskipper hos åleeksportfirmaet P. Christensen. I starten havde han Skærbæk som udgangspunkt, hvorfra han opkøbte ål i de omkringliggende farvande. I 1920 rykkede han til Kolding, og efter et kort samarbejde med Marius Jepsen, blev Th. Petersen i 1923 eneindehaver af virksomheden Th. Petersen & Co.

I mellemkrigstiden blev Kolding centrum for handel med ål, man eksporterede hovedsageligt til Nord-europa inklusiv England. Den tyske besættelse fra 1940 til 1945 medførte, at man i denne periode kun

kunne eksportere til Tyskland. Ligeledes satte den sovjetiske besættelse af Baltikum efter krigen en stopper for leverancerne fra disse lande. Polen blev storleverandør af ål til videre eksport, Vesttyskland aftog meget, og hjemmemarkedet aftog 20%. Med tiden blev handelsområdet udvidet til at omfatte Balkan og dele af Middelhavsområdet. Firmaerne Alfred E. Borch og P. Christensen, der ligeledes var i ålebranchen, blev i 1950'erne opkøbt af Th. Petersen & Co. Åleeventyret var på sit højeste i 1950'erne. Theodor Petersen døde i 1958. Sønnen Knud Petersen overtog ledelsen i faderens virksomhed til sin død i 1984. Tre år senere opkøbtes firmaet af Claus Sørensen Gruppen i Esbjerg, der blot to år senere afstod virksomheden til Frederiksværk Åleeksport. Sidstnævnte lukkede i 1996 afdelingen i Kolding.

Således slutter vores tur rundt i et af Koldings gamle industriområder. Kolding er fyldt med historier om industrier og virksomheder, der har haft storhedstider såvel som kriser. Nogle af disse gamle virksomheder er stadig eksisterende og ekspanderende, mens andre er forsvundet i tidens løb. Fælles for disse er dog, at de i større eller mindre grad har sat sine spor i Kolding, og det er netop, hvad denne tur forsøger at illustrere med nogle nedslag i Koldings industrihistorie.

Referencer

Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenlægningerne i 1970. Vejle Amts Historiske Samfund. 1978.

Saglig Samling, Kolding Stadsarkiv.

En tur rundt i Koldings tidlige industrikvarter

